

LEPPÄVIRRAN VANHEMMASTA KANSAN- OPETUKSESTA.

J. H. Ollikainen.

KIRKOLLISESTA OPETUKSESTA ENNEN KANSA- KOULUA JA KANSAKOULUN ALKUAIKOINA.

Pohjois-Savo on saanut vakinaisen asutuksensa moniin muihin Suomen seutuihin nähden verraten myöhään. Pähkinäsaaren rauhan määräämä raja kulki näiden silloin miltei autioseutujen halki. Vasta Kustaa Vaasan toimenpiteitten kautta asutus Leppävirrallakin alkoi vakiintua. Tämä asutuksen vakiintuminen sattui uskonpuhdistuksen aikakauden, jolloin pantiin erittäin suuri paino kansan lukutaidolle. Jo Leppävirran seutujen kuuluessa Tavisalmen eli Kuopion seurakuntaan ja Leppävirran muodostuttua 1639 omaksi eri seurakunnaksi tapaamme täällä sen ajan kirkollisen opetus-toiminnan käynnissä. Siitä on ennen muuta mainittava kansankielinen jumalanpalvelus ja saarna. Siten alkoi pakanallisten uskomusten syrjäyttäminen ja kristinopin totuuk-sien juurruttaminen mieliin. Varsin lähelle seurakuntalaisien uskonnollista ja henkistä elämää pääsivät papit noudattaes-saan vuoden 1686:n kirkkolain säännöstä, joka sääti, että pappien oli utterasti opetettava ja varsinkin katkismusta selitettävä. Kappalaisen ja lukkarin velvollisuudeksi kat-sottiin lasten opettaminen. Leppävirralla pidettiin 1600-luvulta alkaen katkismussaarnoja, joiden yhteydessä oli kuulustelu. Lisäksi Herran Pyhälle Ehtoolliselle aikovien oli tultava kuulusteluun lauantaisin, eikä Ehtoolliselle pääs-

syt, ellei osannut katkismuksen pääkohtia. Piispan- ja rovastintarkastuksissa otettiin selkoa kristinopin osaamisesta ja lukutaidosta seurakunnassa. Jo 1694 suunniteltiin erityisen koulumestarin hankkimista seurakuntaan, vaikka asia sillä kertaa raukesi. Vakinaisesti ja virallisesti koulumestarin toimi sai alkunsa Leppävirralla v. 1754, jolloin koulumestariksi otettiin lukkarinpoika Axel Oxman. Piispantarkastuspöytäkirjat kertovat hänen toimineen innokkaasti. Aluksi hänen oli vaikea saada oppilaita. Hän opetti näet kotonaan ja sai palkan suoraan opetettaviltaan. Kun sittemmin palkkausta muutettiin siten, että Oxmanille ruvettiin maksamaan palkaksi kaksi kappaa joka talosta ja yksi torpasta, niin koulumestarin toimeentulo tuli turvatuksi eivätkä vanhemmat vastustaneet enää lasten koulunkäyntiä niin suuresti kuin aikaisemmin. Koulunkäynti järjestettiin vielä siten, että yhden tai useamman kylän lapset kutsuttiin vuorollaan koulumestarin luo opetettaviksi ja kirkkoherran kirkossa pitämä tutkinto päätti koulun. Vuodesta 1780 alkaen muutettiin pitäjätupa koulupaikaksi. Kun useat vieläkin vastustelivat lastensa koulunkäyntiä, sakotettiin vanhempia ja sakkorahoilla avustettiin köyhien lasten koulunkäyntiä. Myöskin kirkossa kannettiin avustusrahoja. Axel Oxmanin kuoltua rovastintarkastuksessa 1798 määrättiin, että lasten köyhyyden tähden koulumestarin tuli mennä kyliin, jotta lapset kotikylässään voisivat käydä koulua. Seuraava koulumestari David Emmanuel Oxman oli tiedoiltaan edellistä heikompi ja taipuvainen väkijuomiin. Hän oli ensimmäinen kiertävä opettaja. V. 1811 tuli koulumestariksi ylioppilas Anders Jakob Högman. Hänen aikanaan seurakunta oli jaettu koulupiireihin. Koulussa opetettiin lukemaan ja lahjakkaimpia kirjoittamaan. Oppikirjoina käytettiin aapista, Gezeliuksen ja Svebiliuksen katkismuksia sekä virsikirjaa. Tarkastuksissa havaittiin Högman taitavaksi opettajaksi ja käytökseltään hyväksi. Hänen kuoltuaan 1832 seurakuntalaiset eivät aikoneet enää ottaa koulumestaria, vaan arvelivat, että lapset nyt voitiin opettaa kotona. Kun tuomiokapi-

tuli ei siihen suostunut, valittiin seuraavana vuotena koulumestariksi kymnasisti Adrian Linden. Vuoden 1839 piispantarkastuksessa mainitaan koulumestarina Matts Hemlander. Mutta sitten tuli koulumestariksi pitkäaikainen opettaja. V. 1843 valittiin sanottuun toimeen Petter Kastegren. Kuo-
 lemaansa asti vuoteen 1885 hän toimi Leppävirralla kiertävänä koulumestarina. Häntä sanottiin maisteriksi ja tuttavallisella nimityksellä Kaste-Pekaksi. Hän toimi virkansa ohella monissa seurakunnallisissa luottamustoimissa. Ankarista kurinpitotoimenpiteistään huolimatta hän näyttää olleen pidetty opettaja. Sitä todistaa kirkonkokouksen pöytäkirja vuodelta 1861. Siinä sanotaan mm.: »Koska koulumestari Pietar Kastegren on 18 vuotta tässä seurakunnassa minun (rovasti Walle) ymmärrykseni jälkeen hyvin ahkerasti ja tasaisesti virkansa toimittanut ja 15 vuoden ajan samalla tavalla kirkkoväärtin ammattia tehnyt, kysyttiin seurakunnalta, jos hän olisi ansainnut jonkun kunniamerkin tämän hyvän käytöksen suhteen, ja vastattiin yksimielisesti, että se olisi hyvin suotavaa, koska hän aina ja kaikessa on kunnollinen virkamies ollut.» Myöskin piispantarkastuspöytäkirja v:lta 1874 mainitsee, että seurakunnassa toimii eräs kiertävä lasten opettaja, nimittäin Pehr Kastegren, joka huolella, ahkeruudella ja järjestyksellisyydellä on hoitanut vastuunalaista tehtäväänsä. Toimikautensa loppupuolella ei hän enää ollut yksin opettajana Leppävirran seurakunnan alueella, vaan silloin jo oli 5 kansakoulua, nimittäin Warkauden, Sorsakosken ja kirkonkylän poika- ja tyttökoulut sekä Kurjalanrannan kansakoulut. Näin ollen kiertokoululaitos alkoi jäädä varjoon. Kiertokoulunopettajain lukua lisättiin sittemmin kolmeen, mutta kansakoulujen rinnalla puutteellisissa oloissa toimivina kiertokoulut eivät saavuttaneet erityisempää suosiota. Koulumestarien ja kiertokoulunopettajain merkitys lukutaidon kohottajana oli hyvin huomattava ennen kansakoulujen perustamista. Vielä niinkin myöhään kuin v. 1904 piispantarkastuspöytäkirjan mukaan kouluikäisistä lapsista kävi kansakoulua vain 29 %, joten n. 70 % sai

opetusta kiertokoulussa tai jäi ilman kouluopetusta. Kiertokoulujen oppilasmäärä oli suurimmillaan vuosina 1901—1915. Niiden toiminnan laatua kuvaa hyvin piispantarkastus-pöytäkirja vuodelta 1889. Siinä sanotaan, että kiertokouluja on seurakunnassa nykyään kolme, perustetut v. 1885, jotka työskentelevät kukin piirissään 8 kuukautta vuodessa, syyskuun loppupuolelta toukokuun loppuun asti. Jokaiseen kiertokoulupiiriin kuuluu 11 kinkerikuntaa, joista 3-viikkoista koulua pidetään kunakin vuotena kahdeksassa ja kaksi-viikkoista koulua kolmessa kinkerikunnassa. Lasten lukutaito ja kristinopin käsitys on kertomuksen mukaan näiden koulujen vaikutuksesta edistynyt, ja nämä koulut ovat alustavina kouluina kansakoulun ja rippikoulun toiminnalle aivan välttämättömän tarpeelliset. Eräitä heikkoja puolia näiden koulujen toiminnassa sanotussa kertomuksessa havaitaan! »Epäkohtana on pidettävä, että näiden opettajain palkka on liian pieni ja pitkän päälle ei seurakunta voi pitää opettajia tällä palkalla.» »Kiertokoulujen luku on liian vähäinen. Kun kolme ja kaksi viikkoa koulu paikassaan on, niin ei se ennätä oikeaan työhön päästä, josta lapset saisivat pysyväistä hyötyä.» Näitä epäkohtia yritettiin kirkon taholta korjata, mutta kansakoulun väliintulo teki korjausyritykset tarpeettomiksi.

Seurakunnallisesta opetustoimesta puhuttaessa ei ole unohdettava rippikoulua ja pyhäkouluja, joilla on myös huomattava merkitys kansamme lukutaidon ja kristinopin käsityksen parantajana. Ne ja lukkarinkoulu eli laiskain koulu sekä kinkerikuulustelut antoivat vahvoja sysäyksiä ja virittivät pontta kotona lukemiseen omin päin tai vanhempien johdolla. Sillä tavoin kansamme tuli suurin piirtein lukutaitoiseksi jo ennen kansakoulua.

KANSANSIVISTYKSEN HARRASTAJIA POHJOIS- SAVOSSA JA LEPPÄVIRRALLA KANSAKOULUN PERUSTAMISEN AIKOINA.

Vaikka Pohjois-Savon asutus ei ole kovin vanha, on sen kansansivistys kulkenut rinnan, jopa edellä muun Suomen kansansivistystä. Tämä tavallaan ihmeellinen tosiasia johtuu siitä, että tänne, silloin kaukaiseen Suomen soppeen, on eksynyt eräitä harvinaisia henkilöitä, joilla on ollut ensiluokkaisen tärkeä vaikutus ei ainoastaan seutukunnan, vaan myös koko maamme henkiseen ja taloudelliseen elämään. Sellaisena on ennen muita mainittava Juhana Vilhelm Snellman. Hän tajusi selvästi, ettei suomalaiselle kansallisuudelle voinut saada täyttä arvonantoa niin kauan kuin sen kansan pohjakerrokset olivat vailla sivistystä ja henkistä valveutuneisuutta. Kansalliskirjallisuus ja muu kansallinen kulttuuri imevät voimansa itse kansasta. Milloinkaan muulloin koko elämänsä aikana Snellman ei ollut niin lähellä kansan pohjakerroksia kuin Kuopiossa ollessaan. Sitä paitsi hän oli siellä opettajana, joten hän jo viranpuolesta joutui harrastamaan kouluasioita. Hän ei tyytynyt vain oman virkansa hoitamiseen, vaan julkaisemiensa sanomalehtien kautta hän myös viritti sivistysharrastusta ympäristöönsä. Myöskin suullisesti hän teki samaa herätystyötä niissä seurapiireissä, joissa hän Kuopiossa ollessaan liikkui. Hän moitti säätyhenkilöitten toimetttömyyttä ja kehoitti heitä tekemään jotakin kadulla repaleisina ja epäsiisteinä kulkevien lasten hyväksi. Hänen kehoituksestaan nuoret neitokset alkoivat valmistaa käsitöitä, jotka arpajaisissa myytyinä tuottivat 177 hopearuplaa. Niillä päätettiin v. 1846 perustaa tyttökoulu työväen lapsia varten. Johtokunnan neuvottelevaksi sihteeriksi perustajat kutsuivat Snellmanin. Tämän koulun opetus oli vallan toista kuin sen ajan kirkollinen opetus. Opetettiinhan siinä sisäluvun ja uskonnon lisäksi laskentaa, kaunokirjoitusta, maantietoa ja käsitöitä. Tätä koulua voitaneen pitää maamme ensimmäisenä kansakouluna. Varkaudessa, joka kuului tähän aikaan

Leppävirran pitäjään, oli kyllä jo v. 1842 perustettu koulu työmiesten lapsia varten, mutta siitä ei ole säilynyt tarkempia tietoja. Se näyttää toimineen viisi vuotta. Täysi-ikäisiä varten oli Varkaudessa koulu, jossa mekaanikko O. Ullberg antoi opetusta luvunlaskussa, kirjoituksessa ja piirustuksessa. Näiden koulujen toiminta oli pääasiassa Varkauden rautatehtaan johtajan Eric Johan Längmanin ansiota. Hänen muutettuaan pois paikkakunnalta näiden koulujen toiminta pysähtyi muutamiksi vuosiksi. Tehtaanomistaja Längman tuli tunnetuksi noihin aikoihin ja vähän myöhemmin suurista sivistystarkoituksiin tekemistään lahjoituksista. Mm. Kuopion edellä mainittu koulu nautti hänen kannatustaan, ja Leppävirran kunnalla on vieläkin hänen kansakoulutarkoituksiin lahjoittamansa rahasto. Hänen vaikutuksensa yhtiökumppaniinsa Paul Wahliin oli epäilemättä suotuisa. Keisari Aleksanteri II:n aikana alettiin sanomalehdissä pohtia kansakoulujen perustamista. Varsinkin Uno Cygnaeuksen »Viborg»-lehdessä julkaisema kirjoitus herätti suurta huomiota. Hänen senaattiin lähettämänsä lausunto »Hajanaisia mietteitä Suomeen aijotusta kansakoulusta» tuli myöskin tunnetuksi. Snellmanin edellä mainitun herätystyön vaikutuksesta oltiin täällä herkempiä kuin muualla vastaanottamaan näitä vaikutuksia. Niinpä samana vuotena 1862 avattiin Pohjois-Savossa kolme kansakoulua. Niistä tuli Leppävirran pitäjän silloiselle alueelle kaksi, nimittäin Varkauden ja Sorsakosken tehtaitten koulut sekä Muuruveden kuntaan Juantehtaan koulu. Kun Varkauden ja Sorsakosken kouluista kerrotaan erityisissä julkaisuissa, jotka ilmestyivät niiden täyttyessä 75 vuotta, ei tässä yhteydessä ole syytä puuttua tarkemmin niiden toimintaan. Kolmen uuden kansakoulun perustaminen samaan maakuntaan oli tuona aikana merkittävä sivistystapaus, sillä koko maassamme ei silloin ollut montakaan sellaista. Vielä vuosia myöhemminkin kansakoulujen perustaminen maaseudulle kävi kovin hitaasti, vaikka säätyjen myöntämää huomattavan suurta määrärahaa olisi ollut käytettävissä. Syystäpä saattoi kouluhallituksen ylijohtaja

O. Mantere toukokuun 30. päivänä v. 1938 vietetyssä Varkauden tehtaan koulun 75-vuotisjuhlassa lausua: »On merkille pantavaa, että täällä Varkaudessa samoin kuin Sorsakoskella, etäällä maan silloisista sivistyskeskuksista, niin varhain kuin 75 tai oikeammin 76 vuotta sitten, 1862, siis vuotta ennen kuin ensimmäinen opettajaseminaari aloitti toimintansa ja neljä vuotta ennen kansakouluasetuksen antamista, saatiin kansakoulu perustetuksi. Asia saanee selityksensä siitä, että täällä niinkuin Sorsakoskellakin silloin jo oli olemassa kukoistava teollisuuslaitos ja sen johdossa miehiä, jotka varsinaisen toimintansa ohella harrastivat paikkakunnan yleisten olojen edistämistä ja älylsivät, että se voi tapahtua vain kansanopetuksen avulla. Nämä miehet ansaitsevat nykypolvenkin vilpittömän tunnustuksen ja ihailun. He ovat nähneet kauas tulevaisuuteen ja ovat tehokkaalla savalla olleet myötävaikuttamassa suuren, kauaskantoisen uudistuksen alkuunsaamiseen.» Sorsakosken tehtaan omistajan Hackman & C:ön työ koulun perustamiseksi paikkakunnalle on yhtä arvokas kuin Varkauden tehtaan omistajankin toiminta. Jälkimmäinen koulu ei hyödyttänyt ainoastaan sanotun tehdasalueen työväestön lapsia, vaan ympäristökylienkin lapset saivat siellä kouluopetusta. Tehtaan työnjohtaja Johan Adolf Lindblad, Sorsakosken koulun puuhaaja ja harras huoltaja, oli sittemmin antamassa asiantuntevia neuvoja ja innostusta Leppävirran kunnan koulujen perustamiseen. Tuskin kansakouluuute olisi Leppävirralla kahdeksaa vuotta myöhemmin ollut kypsä toteutettavaksi, ellei esimerkkiä olisi saatu nähdä niin lähellä. Muuten Hackman & Co:n ansioksi on vielä mainittava, että se pari vuotta myöhemmin perusti toisenkin koulun tänne Pohjois-Savoon, nimittäin Rautalammin Kerkonkoskelle v. 1864. Sillä tavoin maakuntamme pääsi heti kansakoululaitoksen ensimmäisinä vuosina tässä asiassa edelle muita maamme paikkakuntia.

LEPPÄVIRRAN KUNNAN ENSIMMÄINEN KANSAKOULU PERUSTETAAN.

Kun »Armollinen julistus perustuksista kansanopetuksen järjestämistä varten Suomen Suuriruhtinaanmaassa» v. 1858 julkaistiin, lähetti senaatti samalla kiertokirjeen papistolle kehoittaen sitä pitämään huolta siitä, että kansanopetuksesta voimassa olevia määräyksiä noudatettiin, ja huomautettiin, että seurakuntien velvollisuutena oli hankkia lapsille alkeisopetusta. Tämän kiertokirjeen johdosta pidettiin Leppävirralla kirkonkokous heinäkuun 7. p:nä 1861. Asia näyttää vasta nyt joutuneen tuomiokapitulista tänne. Näyttää myös siltä, että kouluasioista oli ennen kokousta ollut yksityisiä keskusteluja, koskapa niiden tullessa esille kokouksen osanottajilla oli määrätyt mielipiteet, jotka terävästi iskivät vastakkain. Pöytäkirja kertoo asiasta seuraavasti:

»Protokolla kirjoitettu yhteisessä pitäjän kokouksessa Leppävirran kirkossa s. 7 päivä Heinäk. 1861.

3 §.

Koska Hänen Keisarillinen Majesteti armollisessa julistuksessa siitä 19 päivästä Huhtikuuta v. 1858 on määrätty että ensimmäinen sisältä luvun opetus tulee niinkuin tähänkin asti tapahtumaan kodissa ynnä kylä- ja pyhäkouluissa, joiden tarpeenmukaista asettamista jokaisen seurakunnan huolta on pitäminen ja kirjoituksen kautta konsistoriumin tykö samasta päivästä käskenyt, että pappiskunda niinkuin mahdollinen vaikuttaisi seurakunnissa, että sekä kylä- että pyhäkouluja tulisi asetetuxi, siitä syystä kannoi nyt alakirjoitettu Provasti tätä asiaa seurakunnan edessä ja koeteli selittää hyödytystä näistä kouluista ja myöskin että ilman suurta vaivaa saisimme seisova koulua kirkonkylässä, mutta seurakunda vastais: Kyndymiehiä tarvitaan ei herrasmiehiä. Senkaltainen koulu ei rakennetta. Asia jäi sentähden siihen asti, että seurakunda parembi ymmärrä, mihin

valaistus kelpaa. Talonmies Matti Koponen tahtoi saada protokollassa, että hän mielellä autta että sekä kylä- että seisova koulu tulis rakennetuksi sen esityksen jälkeen kuin minulta oli edes-pantu. — — —

Kokouksen puolesta

D. F. Walle, Provasti.

Anders Kolari, Kirkonmies. Adam Karvoinen, Talonmies.
(nimimerkki) (nimimerkki)

Matts Kopoinen, kyl. Leppävirrasta.
(nimimerkki)

Koulupuuha tällöin siis raukesi vastoin rovastin ja kierto-kirjeen esitystä. Rovastin asiaksi jäi käyttää muita keinoja kansan lukutaidon kohentamiseksi. Pöytäkirjan viittaus puutteelliseen valistuksen ymmärtämiseen osoittaa samalla, että rovasti Walle näyttää tutustuneen sen ajan polttavaan kansakoulukysymykseen. Hänen aikanaan asiaa ei enää otettu esille. Niinkuin edellä on kerrottu, Varkauden ja Sorsakosken koulut aloittivat toimintansa yksityisten aloit-teesta seuraavana vuotena. Rovasti Wallen kuollessa 1867 oli jo julkaistu ensimmäinen kansakouluasetus, ja niinä ai-koina Jyväskylän seminaarin ensimmäiset oppilaat valmis-tuivat opettajiksi. Rovasti Wallen jälkeen tuli Leppävirran kirkkoherraksi Gustaf Adolf Saxbäck, joka Leppävirralle tuloansa seuranneena vuotena aloitti koulupuuhan uudelleen. Pitäjänkokouksen pöytäkirja lokakuun 11. päiväältä 1869 kertoo asiasta toisessa pykälässään seuraavasti:

»Esimies ilmoitti miten moniaat pitäjään miehistä olivat häneltä pyytäneet kokousta, jossa keskusteltaisiin, kuinka kansakoulu Seurakunnassa parahiten olisi toimeen pantava. Asiata joka oikiaan aikaan myönnettiin kuulutetun esitel-täessä useimmat äänet (ilmoittivat) semmoista ei tarvittavan eikä monien muitten tehtävien suhteen nyt voitavan toimeen saada. Tästä haastettaessa tuli maakauppias Pekka Kansan-en ja lupasi pitäjältä mitään vaatimatta, viideksi vuotta

ensin kokeeksi kansakoulun ja opettajan tarvittavaksi antaa yhden salin, kaksi kamaria, kyökin ja polttopuut ja tarpeelliset ulkokuoneet, parin tynnörin alan peltoa sekä talvimuonan ja kesälaitumen yhdelle lehmälle. Tästä syttyi syy toivoa, että jos ne armollisessa asetuksessa luvatut 600 markkaa opettajan palkaksi saadaan, kumminkin poikain kansakoulu nyt heti alkuunsa saataisiin ja ehkä näitten viiden vuoden kuluessa kuntalaisten asiat ja mielet muuttuisivat paremmalle kannalle. Kun sanottu valistuksen puoltaja Pekka Kansanen ei muuta palkintoa tahdo kuin kaksi (2) markkaa lukukaudessa eli termiinassa hyöryä kultakin koululapselta, ilmoittivat vastapuolisetkin tyytyväisyytensä ehdotukseen ja oli yhteinen luulo se, että oppilaisia kouluun kyllin saataisiin, kuitenkin kuten armollinen asetus vaatii. Mielihyvänsä kansakoulun hankkeisiin ilmoittivat läsnä olevista: Talokas Petter Itkonen, siltavouti Vilhelm Kandelin, kauppias Henrik Kansanen, kauppias Johan Kolari talokas Adam Itkonen Kotalahdesta, lukkari Ad. Edv. Lundson, talokas Petter Tirronen Kurjalanrannalta ja sahankirjuri Adam Ikonen Vaahrovasta.

Kokouksen puolesta:

Gust. Ad. Saxbäck.»

Tämän pöytäkirjanotteen nojalla kirkkoherra Saxbäck lähetti senaattiin anomuksen valtionavun saamiseksi opettajan palkkausta varten. Senaatin päätös annettiin jo saman vuoden 1869 joulukuun 15. päivänä. Se kuuluu suomennettuna seuraavasti:

»Hänen Keisarillisen Majesteettinsa päätös kansakoululaitoksen Ylihallitukselle jätettyyn kirjelmään, jossa Leppävirran kirkkoherranviraston Provasti Gustaf Adolf Saxbäck sanotun seurakunnan puolesta on anonut vuotuista avustusta opettajan palkkaamista varten seurakuntaan ajottuun kiinteään kansakouluun, osoittaen toimenpiteet asiassa, että siinä pitäjänkokouksessa, joka sellaisen kansakoulun perustamista tarkoittavan kysymyksen johdosta viime lokakuun

11 päivänä Leppävirralla oli ollut koolla, oli sikäläinen maa-kauppias Petter Kansanen tarjoutunut luovuttamaan sellaista koulua ja opettajaa varten viiden vuoden ajaksi huoneuston, käsittäen salin, kaksi kamaria ja kyökin, tarpeelliset ulkokuoneet, polttopuut, pari tynnyrin alaa peltoa sekä talviruuan ja kesälaitumen yhdelle lehmälle jokaiselta koululapselta kannettavaa 2 markan lukukausimaksua vastaan, minkä tarjouksen seurakunta oli hyväksynyt toistaiseksi, kunnes tulevaisuudessa parantuneissa taloudellisissa olosuhteissa voidaan koulun perustaminen suorittaa; jossa asiassa kansakoululaitoksen Ylitarkastaja on antanut alamaisten lausunnon. Annettu Keisarillisen Suomen Senaatin Talousosastossa Helsingissä 15 päivänä joulukuuta 1869.

Hänen Keisarillinen Majesteettinsa armossa on esittelyttänyt toimenpiteet asiassa ja nojautuen 11 päivänä toukokuuta 1866 annetun Armollisen Kansakouluasetuksen §§:iin 117, 118 ja 134 myöntää ehdolla, että opetus järjestetään sanotussa asetuksessa hyväksytyille perusteille, opettajan palkkausta varten sanottuun kouluun maan Säätyjen kansakoululaitosta varten myöntämästä määrärahasta kuusisataa (600) markkaa vuodessa lukien koulun perustamisesta, kuopion lääninkonttorista vuosineljänneksittäin koulujohtokunnan tekemää tilitystä vastaan noudattaen ennen mainitun asetuksen lähempiä määräyksiä. Tätä asianomaiset noudattakoot.»

Pitäjänskokouksessa tammikuun 30. päivänä 1870 luettiin ylläoleva senaatin päätös ja valittiin ensimmäinen kansakoulun johtokunta. Siihen tulivat valituiksi kappalainen Mandellöf, kauppias Pekka Kansanen, sahanhoitaja Johan Lindblad, talokas Petter Itkonen, kanttori Lundson, talokas Heikki Thitz. Johtokunnan ensi tehtäviä oli hankkia varoja kansakoulun ylläpitämiseen. Olihan koulun perustamisessa menoja tiedossa. Varoja tarvittiin koulun kalustoon, opetusvälineisiin, asetuksen määräämään, kunnalta tulevaan opettajan palkkaan, lasten koulunkäynnin avustamiseen ym. Eräässä aikaisemmassa pitäjän kokouksessa oli ehdotettu,

että seurakunta ottaisi osaa koulun kannattamiseen maksamalla verokappoja koulun hyväksi, mutta seurakunta ei suostunut siihen, vaan »huusi vihan vimmallä», sillä seurakuntalaiset »uskoivat senkaltaiset koulut enemmän vahingollisiksi kuin hyödyllisiksi maanviljelijöille». Esimies aikoi ensin koettaa lainmukaista äänestystä, mutta luopui siitä, kun huomasi, että »epäluulon valta oli suurempi kuin valkeuden». Johtokunta koetti keksiä muita keinoja. Se esitteli 4/3 1870 pitämässään, nähtävästi ensimmäisessä, kokouksessa pitäjänkokoukselle, että saksalaisen professori Messnerin seurakunnalle lasten kasvatusta varten lahjoitetusta tuhannen markan pääomasta käytettäisiin vuotuiset korot köyhäin lasten kouluttamiseen. Vielä johtokunta esitteli, että kolmasosa pitäjän lainamakasiiniin maksettavista korkojyvistä luovutettaisiin opettajalle palkan lisäksi, jos tarve niin vaatii, sekä varattomien, innokkaiden lasten kouluttamiseen, koulukirjaston ostamiseen ym. Samoihin tarkoituksiin päätettiin pyytää Längmanin lahjavarojen korkoja. Tämä johtokunnan esitys meni pitäjänkokouksen käsiteltäväksi. Messnerin lahjoitusvarojen käytöstä ei syntynyt erimielisyyttä, mutta Längmanin lahjoitusvarojen käyttöön nähden »moniaat kieltämällä vastasivat». »Kun kuitenkin myöntyviäkin löytyi, ja Längmanni vainajalta ei mitään varmempia määräyksiä niitten käytöstä ole annettu, päätti esimies ne hyödyllisimmäksi tähän esiteltyyn tarkoitukseen voitavan käyttää.» Tämän päätöksen tehtyään esimies ilmoitti, että tyytymättömillä on tilaisuus valittaa kuvernööriin laissa määrätyn valitusajan kuluessa. Vielä samassa tilaisuudessa eräs yksityinen teki pienemmän lahjoituksen asian hyväksi. Kokouksen jälkeen rovasti Saxbäck ilmoitti johtokunnalle lupaavansa luovuttaa opettajan palkkaamiseen »tynnyrin rukiita vuosittain siksi että asiat ja palkkaehdot paranevat», ja kappalainen Mandellöf lupasi samoin puoli tynnyriä. Jokainen johtokunnan jäsen teki joko kertakaikkisen tai vuosittain jatkuvan lahjoituksen. Kuhunkin kinkerikuntaan päätettiin lähettää lista, johon halukkaat voivat merkitä koulun kan-

natusavustuksensa. Kanttori valtuutettiin ottamaan vastaan näin saadut lahjoitukset.

Siten saatiin kokoon niin paljon varoja koulun hyväksi, että voitiin valita opettaja. Se tapahtui johtokunnan kokouksessa elokuun 14. päivänä 1870. Tässä tilaisuudessa oli läsnä Leväisten maanviljelysopistosta ja Jyväskylän seminaarista päästötodistuksen saanut Vilhelm Pääkkönen. Hänet »keskinäisellä suostumuksella määrättiin kansakoulun opettajaksi tähän kuntaan». Koulu päätettiin aloittaa syyskuun 1. päivänä ja avajaiset pidettäväksi saman kuun 15. päivänä. Kertomuksessa »Underdånig Berättelse angående folkskolväsendets tillstånd i landet» (Alamainen kertomus maan kansakoululaitoksen tilasta) vuodelta 1875—76 mainitaan koulun avaamisen tapahtuneen 15. päivänä.

LEPPÄVIRRRAN POIKAKANSAKOULUN TOIMIN- NASTA SEN ENSIMMÄISENÄ VUONNA.

Koulun toiminnasta ensimmäisenä vuotena ei ole säilynyt paljonkaan kirjallisia tietoja. Päiväkirjan pito vielä myöhemminkin oli laiminlyöty, vuosikertomukset puuttuvat, ja oppilasluetteloja ei ole tavattu. Seminaarin käyneenä miehenä opettaja V. Pääkkönen näyttää koettaneen tehdä parhaansa Uno Cygnaeuksen suunnitelmien toteuttamisessa. Koulun varusteet olivat näin alussa hyvin puutteelliset, vaikka ympäristö osoittikin asiaa kohtaan suurta uhrautuvaisuutta. Tätä uhrautuvaisuutta osoitti etupäässä paikkakunnan sivistyneistö, kuten edellä on kerrottu. Mm. koulukalustoa ja huonekaluja opettajan huoneeseen päätettiin ostaa niillä varoilla, jotka kirkkoherranapulainen Landgren oli koonnut koulun tarpeiksi. Kaluston hankkiminen myös opettajan asuntoon näyttää nykyisin vähän eriskummaiselta. Tässä kohden tarkoitettaneenkin vain yhtä opettajan huonetta, jota ennen aikaan sanottiin kansan kesken virkakamariksi. Minkä verran edellä kerrotuin tavoin hankituilla va-

roilla nimenomaan opetusvälineitä ja koulukalustoa saatiin, siitä ei ole tarkempia tietoja. Ei ole säilynyt myöskään kertomusta koulun avajaisjuhlallisuuksista, jos niitä lieneekään ollut. Paikkakuntalaisten kesken muistitieto ei kerro myöskään tästä. Alkuvuotensa koulu toimi Pekka Kansasen talossa Nikkilänmaellä noin 3 km:n päässä Leppävirran kirkosta.

Jos tiedot koulun ensimmäisen vuoden toiminnasta ovatkin niukkoja, niin ensimmäisestä vuositutkinnosta sen sijaan on säilynyt hyvin mielenkiintoinen kertomus. Tutkinto pidettiin vuoden kauneimpana aikana ja lisäksi sunnuntaina, jolloin kansaa saapui tavallista enemmän kirkonkylään. Kirkkoherra rovasti Saxbäck oli järjestänyt vuositutkinnon Leppävirran suureen kirkkoon. Siitä kertoo pitäjänkokouksen pöytäkirja toukokuun 29. päivältä 1871 seuraavalla tavalla:

»1. §. Jumalanpalveluksen päätyttyä asian painosta pidetyn lyhyen puheen jälkeen, pidettiin vuositutkinto lasten kanssa, jotka Kansa koulua olivat käyneet viimeis vuonna, ja kuunteli sitä suuri kokoontunut kansan paljous, iloiten siitä hyvästä siemenestä, kuin jo tällä vähällä aikaa näkyi lapsukaisiin kylvetyksi. Toimitus päätettiin kauniilla veisuulla lapsilta, ja hartaalla rukouksella heidän Opettajaltaan.»

Läsnäolleet kertovat, että lapset suorissa riveissä astuivat kirkkoon ja poistuivat samoin opettajansa johdolla. Lasten kuulustelu ja laulu eivät voineet olla vaikuttamatta epäluuloistenkin vanhempain mieliin. Tästä vuosijuhlasta on sanottu, että se oli jonkinmoinen tarkoituseräinen paraati, jossa vaakaan asetettiin »epäluulon ja valkeuden valta». Tämän juhlan pyrkimyksenä oli ennen muuta herättää kuntalaisten myötätunto koulua kohtaan ja taivuttaa mieliä alttiiksi uhrauksiin kansakoulun hyväksi. Vaikka vaatimukset kuulijain puolelta siihen aikaan eivät voineet olla suuret, oli sittenkin opettajan puolelta rohkeata ja jännittävää käydä tällaiseen yritykseen. Opettaja Vilhelm Pääkkönen suoritti kuitenkin tämän näytöksen niin, että se vastasi tarkoitustaan. Tämä tulee näkyviin lasten kirkosta poistuttua pidetyssä

pitäjänkokouksessa, jonka pöytäkirjan kolmas pykälä kertoo seuraavaa:

»Seurakunnan Kanttori koulu kassan hoitaja, Edv. Lundson ylösluki pyynnön mukaan Kansa koulun rättingit viimeis vuodelta, joista näkyi, että erityisten lahjoista oli vuoden maksut suoritettut, koulun tarpeelliset huonekalut ja kirjat ostetut, vielä säästöissä 400 markan paikoilla. Tästä johdosta koki hän hartaassa ja liikuttavaisessa puheessa teroittaa seurakuntalaisten sydämiin Kansa koulun hyötyä ja tarpeellisuutta. Kysytyä, mitä siitä nyt ajattelevat, josko pitäjäs yhteisesti tahtois mihinkään maksoon siitä suostua, esimerkiksi kolmas (3) kasvu kappa laina makasiinista uloslainatuista jyvistä, josta nyt mennä kesänä oli kysymys, mutta silloin jäykästi vastaan sanottiin. Kun nyt Laina makasiinissa löytyy jyviä muutamia satoja yli kahden tuhannen tynnöriä, suostuttiin melkein yksimielisesti, että kolmekymmentä (30) tynnöriä otetaan näistä joka vuosi koulun voimassa pitämiseksi ja tarpeiksi. Kerrottuun vaatimukseen, että kaikki vastaan sotiat nyt astuisivat esiin ilmoittamaan nimensä, ilmoitti ainoastaan Johan Kolehmainen Mustinmäeltä olevansa päätöstä vastaan. Vasta kokouksen lopulla ilmaantui pari kolme vastaan porisiaa, mutta kun eivät he vaatimuksessa nimeensä ilmoittaneet, jätettiin he siksensä ilmoituksella, että vastaan sanojilla on tilaisuus 30 päivän kuluessa kirjallisesti valittaa Kuvernöörille Läänissä, myöskin oli kuulutuksessa sanottu, että lain mukaan täytyvät poissaolevat tyytyä läsnäolevaisten päätökseen.»

Vastustus koulua kohtaan oli siis tällä kertaa heikkoa, mikä näyttää johtuneen edellä kerrotun koulujuhlan tekevästä vaikutuksesta. Rohkeasti voitiinkin tällä kertaa haastaa kaikki koulun vastustajat esiin. Näin tuli vakinainen kunnan kannatus koululle hankituksi ensimmäisen lukuvuoden päätyessä.

POIKAKANSAKOULU SAA OMAN HUONEISTON.

Se huoneisto, jossa Leppävirran poikakansakoulu ensimmäisen vuoden työskenteli, oli väliaikainen ja tarkoitukseen puutteellisesti sopiva. Siksi johtokunta ryhtyi kesällä 1871 toimeen oman koulutalon aikaansaamiseksi. Talolliset Pekka ja Juho Itkonen lupasivat koululle tarpeellisen maapalstan Kalmalahden länsirinteeltä toista kilometriä Leppävirran kirkosta. Palstan suuruus oli yli kaksi hehtaaria. Lahjoitus oli siis aika huomattava. Kauppias Heikki Kansanen lahjoitti asuinrakennuksen opettajan asunnoksi. Sen jatkoksi rakennettiin samana kesänä 6 syltä pitkä ja 5 syltä leveä koulusalali. Ulkorakennuksiksi rakennettiin navetta, rehuvaaja, halkoliiteri, käymälä ja aitta. Ne kaikki tulivat maksamaan 4 000 markkaa. Rakennukset valmistuivat syksyn kuluessa. Ne vastaanotettiin ja tarkastettiin joulukuun 28. päivänä 1871. Koulu näyttää toimineen siihen asti edellä mainitussa väliaikaisessa huoneistossa. Uusi koulu tuli luonnonihanalle paikalle, Kalmalahden rannalle. Yleiseltä maantieltä johtaa sen pihaan toista sataa metriä pitkä, lehtokujan reunustama tie. Kerrotaan, että puut ovat ensimmäisten kansakoululaisten ja rippikoululaisten siihen istuttamia.

TYTTÖKANSAKOULUN PERUSTAMINEN LEPPÄVIRRALLE.

Uno Cygnaeus perustelee mm. kirjeessään opettaja Abr. Björckille 15/4 1883 käsitystään, miksi hän on tahtonut eri kansakoulut eri sukupuolia varten. Hänen mielestään lasten yhteiskasvatus on luonnollista 10 ikävuoteen asti, mutta ei edemmäksi; vasta myöhemmällä iällä, kuten seminaarissa, saattoi eri sukupuolia yhdessä opettaa. Tästä periaatteesta johtuen hän seminaarin mallikoulussa erotti eri sukupuolta olevat lapset eri luokille ja suunnitteli eri puolille maata perustettaviin kouluihin kummallekin sukupuolelle eri opetta-

jansa. Näin koulut aluksi tulivat poika- ja tyttökouluiksi. Monin paikoin kansan keskuudessa käsitettiin koulunkäynti pojille tärkeämmäksi kuin tytöille, joka käsitys ei ollut suinkaan kansakoulun isän ajatustavan mukainen. Se kai johtui miesten senaikaisesta yhteiskunnallisesta johtoasemasta. Tästä syystä vanhimmat kansakoulut syntyivät poikia varten. Niinpä se tapahtui Leppävirrallakin. Mutta Cygnaeuksen käsitys naiskasvatuksen tärkeydestä levisi kansakoulujen mukana kaikkiin koulukasvatusta harrastaviin piireihin. Leppävirralla näyttää Cygnaeuksen kirjoituksiin parhaimmin perehtyneen Sorsakosken sahanhoitaja J. A. Lindblad. Hän oli läheinen tuttava Jyväskylän seminaarin lehtorin Olai Wallinin kanssa ja sai sieltä käsin sekä ehkä suoraan Uno Cygnaeukselta siihen aikaan kouluasioita käsitteleviä kirjoituksia ja kirjeitä. Johtokunnan puheenjohtajan asemassa hän niitä tarvitsi ja harrastuksella kaipasi. Auliisti Cygnaeus ja hänen virkatoverinsa niitä jakoivatkin tarvitseville.

Kysymys tyttökansakoulun perustamisesta Leppävirralle heräsi samassa kansakoulun johtokunnan kokouksessa, jossa poikakansakoulun uusi koulurakennus vastaan otettiin 28/12—71. »Nähtyä tyttö koulun olevan yhtä tärkeän kuin poikainkin, otti esimies mietittäväksi, josko tyttö koulun toimeen saamiseen mitään voitaisiin tehdä ja esitettiin 1:ksi Längmannin lahjoitussumman kuuluvan kansakoulun hyväksi seurakunnassamme; 2:ksi josko pitäjäs suostuisi maksamaan $\frac{1}{2}$ kappaa savulta, jonka Kanttori saatavainsa kanssa kantaisi ylös; 3:ksi eli josko vielä Pitäjän makasiinista, jossa on 2 800 tynnöriä, tyttökouluun vuotuisesti (voitaisiin luovuttaa).» Tätä esitystä pohdittiin siten johtokunnassa. Kauppias Pekka Kansanen, joka jo aikaisemmin oli ilmoittanut, ettei hän vaadi lukukausimaksuina kannettavia rahoja, lupasi poikakoulun väliaikaisessa käytössä olleen huoneiston ja muut etuisuudet tyttökansakoulua varten jäljellä olevaksi kolmeksi vuodeksi. Talollinen Jaakko Hämäläinen Saahkarlahdesta tarjosi samassa tilaisuudessa vuokratta

koko talonsa, jossa oli tupa, sali, kamari ja kyökki, sekä ulkorakennukset, polttopuun, peltomaan ja karjanlaidunta niin monelle lehmälle kuin tarvitaan kymmenen vuoden ajaksi. Polttopuut oli kuitenkin koulun puolesta hakattava ja vedettävä. Pitäjänkokouksessa käsiteltiin tätä johtokunnan esitystä. Pöytäkirja kertoo:

»Johonkin määrään jo toimeen saatua kansakoulun poikia varten, ruvettiin nyt miettimään, mitenkä tyttöparoillemkin saataisiin yhtä tarpeellinen koulu. Kauppias Pekka Kansalta poikain koulua varten viideksi vuodeksi luvatut huoneet, yhden lehmän ruoka, puut ja vähän peltoa olivat ensi syksystä neljänä vuonna vielä tähän tarpeeseen käytettävissä, mutta palkaksi ei tällä kertaa vielä voitu muuta vakuuttaa kuin ne esivallalta suostuntaveroista määrätyt 400 markkaa. Esimies lupasi sentähden tiedustaa Jyväskylältä, jos näitä ehtoja vastaan kelvollista opettajatarta saataisiin, toiveella kuitenkin, että ajat toistaiseksi paranevat.»

Tämän kokouksen puheenjohtajana toimi rovasti Saxbäck ja pöytäkirjaa piti pastori Landgren. Varsinainen tyttökansakoulun perustamispäätös tehtiin pitäjänkokouksessa tammikuun 21. päivänä 1872, jossa esiteltiin edellä kerrotulla tavalla valmistellut asiat. Koulun perustaminen tapahtui yksimielisesti. Viljamakasiinista myönnettiin 10 tynnöriä vuosittain maksettavaksi tyttökansakoulun tarpeisiin. Rovasti Saxbäck kunnan puolesta haki sitten valtionavun.

Senaatin päätöksen mukaan olisi kunta voinut sijoittaa tyttökansakoulun joko Nikkilänmäelle lähelle kirkonkylää tai Saahkarlahteen, jonne matkaa Unnukkajärven ympäri on n. 30 km ja suoraan vesiteitse parikymmentä kilometriä. Jälkimmäisessä kylässä kansakoulu olisi jäänyt vaille asianymmärtävää johtoa ja näyttänyt liian nurkkakuntaiselta. Siksi se Jaakko Hämäläisen edullisesta tarjouksesta huolimatta sijoitettiin kunnan keskukseen, jonne luultiin pitäjäläisten kaikkialta voivan lähettää lapsiansa. Väliaikaisessa huoneistossa Nikkilänmäellä koulu toimi vain yhden lukuvuoden. Sen ensimmäisenä opettajana oli Sofia Pylkkänen.

Koulu avattiin syyskuun 1. p:nä 1872. Koulussa oli 20 oppilasta, ja nimiluettelo on tallella. Seuraavana lukuvuonna 1873—74 koulu oli suljettu opettajan puutteen tähden. Nähtävästi väliaikainen kouluhuoneisto oli huono ja tarkoitukseen sopimaton. Oman koulutalon rakentaminen tyttökansakoululle otettiin esille jo lokakuun 6. päivänä 1872 pidetyssä pitäjänkokouksessa. Silloin näet esiteltiin edellisessä pitäjänkokouksessa asetetun toimikunnan esitys kunnantuvan puutteista ja korjaamisesta. Tätä asiaa käsiteltäessä kauppias Kolari esitti, että »tässä ohessa lisä-seinällä ja muutamalla väliseinällä salin puolella olis näitä parannuksia tehtäissä nyt helpoin saada tyttökoululle tarpeelliset suojat». »Tähän mielistyivätkin kaikki läsnäolevaiset yksimielisesti», kuten pöytäkirja kertoo. Kanttori Lundsonin pyydettiin tekemään piirustus ja kustannusarvio kouluhuoneitten osalta, minkä jälkeen asiasta voitiin lähemmin päättää. Kun asia siten valmisteltuna tuli seuraavalla kerralla esille, niin monet tahtoivat tämän asian lykätä »tulevaisiin aikoihin». Mutta kun sitten nimenomaan kysyttiin, ketkä olisivat tyttökoulun rakennusta vastaan, ilmoitti ainoastaan kolme nimensä, jolloin koulun rakentaminen pidettiin päätettynä. Kanttori Lundson sai tehtäväkseen piirustusten laatimisen, ja nähtävästi hän johti rakennuspuuhiakin. Lisärakennus kunnantuvan yhteyteen valmistui 1874. Tyttökansakoulun puoli siinä rakennuksessa sisälsi koulun 1874—75 vuosikertomuksen mukaan 30 jalkaa pitkän, 29 jalkaa leveän ja 12 jalkaa korkean koulusalin sekä opettajattaren asunnoksi kaksi kamaria, molemmat 18 jalkaa pitkät ja 14 jalkaa leveät sekä 11 jalkaa korkeat, ynnä kyökin ja välttämättömät ulkorakennukset. Näin pääsi tyttökansakoulu uuden opettajansa Hilma Josefiina Zinckin johdolla toimimaan omassa huoneistossaan. Se oli käytännössä kirkonkylän kansakouluna vuoteen 1923.

Kuntakokous ei aluksi määrännyt tyttökansakoululle eri johtokuntaa, ja poikakansakoulun johtokunta päätti heinäkuun 28. päivänä 1872 ottaa tyttökansakoulunkin asiat hoi-

toonsa kutsuen samalla »kunnian jäseniksi» neiti Emilia Saxbäckin, tirehtöörin rouva Klara Lundsonin ja kauppiaan emäntä Maria Kansasen. Mutta tähän aikaan esiintyi kuntakokouksessa talonpoikien johtomiehenä talollinen Antti Vilpponen. Hän oli kirjoitustaitoinen, ja häntä käytettiin paljon pitäjällä asiakirjojen laadinnassa. Hän sai aikaan sen, että kuntakokous valitsi tyttökansakoululle eri johtokunnan. Johtokuntaan valittiin tietysti hänet ensimmäisenä. Koulun toiselta toimivuodelta 1874—1875 laadittu vuosikertomus on hänen kirjoittamansa ja allekirjoituksena on Anders Filpponen. Muina johtokunnan jäseninä mainitaan talolliset Antti Koponen, Heikki Hentunen, kuntakokouksen esimies, kauppias Pekka Kansanen, suutari V. Sorthan, vuokraaja Taavetti Tuhkanen, tuomari E. Envald ja kanttori Lundson. Kaksi viimeksi mainittua eivät ottaneet johtokunnan kokouksiin osaa, kuten Vilpponen ilmoittaa. Kansakoulun johtokunnan jäsenyys katsottiin siihen aikaan huomattavaksi luottamustehtäväksi. Lundsonin kieltäytyminen toimimasta tyttökansakoulun johtokunnassa johtui siitä, että hän kuului poikakansakoulun johtokuntaan, joka olisi todennäköisesti tahtonut johtaa myös tyttökansakoulun asioita. Kansakouluasetuksen 14. pykälä säättää, että kussakin kunnassa tai koulupiirissä maalla, jossa on yksi tai useampia ylempiä kansakouluja, valitaan 111 ja 126 §:ssä sanotulla tavalla, kansakoulunjohtokunta, johon kuuluu kuusi hyvin uskottua ja kansanopetusta harrastavaa henkilöä. Asian olisi voinut järjestää siis kummalla tavalla hyvänsä. Mutta ehkä sittenkin oli onneksi, että kummallekin koululle tuli oma johtokuntansa. Koulujen lisääntyessä yhteinen johtokunta ei kuitenkaan enää olisi käynyt päinsä. Alussakin olisi toinen koulu helposti joutunut parempaan asemaan kuin toinen saman johtokunnan huollettavana.

OPETUSTYÖN JÄRJESTYMINEN LEPPÄVIRRAN ENSIMMÄISISSÄ KANSAKOULUISSA.

Toukokuun 11. päivänä 1866 kansakoulutoimen järjestämisestä annetun asetuksen viides luku sisälsi määräyksiä, joiden mukaan koetettiin työtä järjestää Leppävirran kansakouluissakin. Täällä oli nyt 120 §:n mukaiset poika- ja tyttökansakoulut, joissa annettiin seuraavan §:n mukaista opetusta. Missä määrin koulukalusto, opetusvälineet ja kirjasto vastasivat 122:n §:n määräyksiä, näkyy osittain tuonempana esitetyistä tarkastuskertomuksista. Koulun työajan määräsi § 123. Kouluhallituksen arkistossa säilytettävät 1874—75 lukuvuodelta olevat Leppävirran kansakoulujen ensimmäiset vuosikertomukset osoittavat huomattavia poikkeamia edellä mainitun §:n määräyksistä. Lukuvuoden pituudeksi oli määrätty 36 viikkoa ja opetettavaksi viisi tai kuusi tuntia päivässä. Poikakoulussa oli opetettu 34 viikkona viisi tuntia päivässä, tyttökansakoulussa 31 viikkona viisi tuntia päivässä. Tyttökansakoulu sai ehkä huomaautuksen, koska seuraavan vuoden vuosikertomuksessa mainitaan opetetun 38 viikkoa. Oppilasten jakaminen vuosiluokkiin piti tapahtua maalaiskansakouluissa samaan tapaan kuin seminaarin mallikoulussa. Asetuksen 84:n mukaan kuului ylempään kansakouluun kolme vuosiluokkaa, joista kullakin on kaksi vuosikurssia. Alussa ei tietysti voitu tätä jaoitusta toteuttaa, vaan vuosiluokkien lukumäärä pysyi 1870-luvulla poikakansakoulussa kahtena ja tyttökansakoulussa useita vuosia yhtenä.

Kansakoulun opetus oli tänä aikana järjestelyn alaisena. Kun oli moitittu, ettei ulkomaiden mallin mukainen kansakoulu soveltunut Suomen oloihin, annettiin kunnille tilaisuus järjestää kouluolonsa paikkakunnan tarvetta vastaavalla tavalla. Erityisesti oli epäilty koulun vieroittavan jokapäiväisistä kotiaskareista. Tässä suhteessa Cygnaeus huomattavalla tavalla esitti koulun ohjelmistoon paikkakunnan elinkeinoihin kuuluvia oppiaineita, kuten maanviljelysoppia,

puutarhanhoitoa ja käsitöitä. Monikin seikka osoittaa, että tällaiselle järjestelylle osattiin antaa arvoa Leppävirralla. Johtokunnan pöytäkirja heinäkuun 28. päiväältä 1872 kertoo, että opettaja Pääkkönen tiedusti, pitikö johtokunta soveliaana, että oppilaita neuvottaisiin puutarhanhoitoon antamalla ensin teoreettista maanviljelysopetusta ja sitten oppilaita harjoitettaisiin käytännöllisesti toimimaan. »Tähän esitykseen johtokunta mielistyi ja pyysi opettajaa, että niin paljon kuin on ikinä mahdollista oppilaat harjoitetaan niihin aineihin, jotka edistävät heitä maanviljelysaskareihin.» Vuosikertomuksista ei käy selville, millä tavoin tätä suunnitelmaa käytännössä toteutettiin. Käsitöitä opetettiin ja tehtiin huone- ja työkaluja. Valmisteet myytiin, ja rahat käytettiin »oppilasten ahkeruuden palkitsemiseen». Tytöt harjoittivat virkkaamista, sukaneulontaa ja ompelemista. Ehdotuksen kunnalliseksi kansakouluohjesäännöksi laati J. A. Lindblad, joka oli sekä Sorsakosken koulun että poikakansakoulun johtokunnan puheenjohtaja. Se hyväksyttiin kunnankokouksessa syyskuun 1. p:nä 1872. Ohjesääntö on seuraavan sisältöinen:

»Ohjesäännöt Ylhäisemmälle kansakoululle poikalapsia varten. Koulun tarkoituksesta.

§ 1. Kansakoulun tulee pitää lahjain, mitä luonto kuhunkin lapseen on istuttanut, valveille herättämisen ja vaurastuttamisen yleisenä tarkoituksensa: siis luonnonlahjain harjoittamisella, näiden käsitettävillä ja muiden soveliaitten opetuskeinojen kautta teroittaa lapsissa havaintokykyä, totuuttaa heitä selvästi ja virheettömästi ilmoittamaan ajatuksensa puheessa ja kirjoituksessa sekä herättää ja edistää heissä luvun halua ja taitoa siten kasvattaakseen heitä sielun ja ruumiin voimain harjoittamisella Jumalaa pelkääviksi, ymmärtäväisiksi ja hyödyllisiksi kansalaisiksi.

Koulun hallituksesta.

§ 2. Leppävirran pitäjän kansakoulun lähin vaarinpito ja hoito on koulun johtokunnalla, jossa on kuusi hyvin uskotua kansanopetusta harrastavaa, yhteisessä pitäjänkokouk-

nessa valittua jäsentä, joista kaksi vuosittain eroavat, ensi kerralla arvan jälkeen ja sitten sen mukaan kuin enimmäen aikaa ovat toimituksessa olleet, ja sijansa täytetään valitsemisen kautta, jolloin viimeksi eronneetkin saattavat tulla kysymykseen.

§ 3. Kansakoulun johtokunta, jonka tulee armollista kansakouluasetusta toukokuun 11. päivältä 1866 ja näitä sääntöjä noudattaa, valitsee vuosittain jäsenistään puheenjohtajan, rahaston eli talouden hoitajan sekä yhden sihteerin, joksi joku muukin paitsi johtokuntaan kuuluva saateetaan valita.

§ 4. Johtokunnan tulee useasti käydä koulua tarkastamassa, sekä valvoa järjestyksen ylläpidon ylitse. Muistutuksia, joihin syitä voisi ilmaantua opettajaa vastaan, ei saa tehdä oppilasten läsnäollessa, vaan ovat ne eteenasetettavat ensi johtokunnan kokouksessa.

Opettajan kutsumisesta ja palkkaehdoista.

§ 5. Opetuksen kansakoulussa ylläpitää niinkuin § 129. Hänen Keisarillisen Majesteetin armollisessa kuulutuksessa toukokuun 11. päivältä säädetty on, yksi hyväksytty opettaja, joka on läpikäynyt kansakouluopettaja seminaarin Jyväskylässä ja tarpeellisen tiedon kanssa opetuksessa yhdistää vakavuutta ja järkevyyttä mielenlaadussa, joka jalostuttaa opettajan ja ihmisen. Palkka ehdoiksi nauttii opettaja paitsi mitä ennen on sanottu Armollinen asetus kansakouluille maassamme määrää, valtion varoista kuusisataa markkaa, kunnalta — tynnöriä viljaa luettuna nämä maksut varsinaisiksi jokaiselle palvelusvuodelle.

Oppilasten vastaanottamisesta.

§ 6. Kansakouluun otetaan poikaoppilaita 9:stä 12:teen ikävuoteen asti ja joiden vanhemmat eli holhoojat kuuluvat Leppävirran seurakuntaan vähintäkään muutta maksutta kuin sen (2 mk) lukukaudelta, jonka armollinen asetus toukokuun 11. päivältä 1866 määrää ollen kumminkin johtokunnalla valta köyhiä oppilaita tästäkin maksusta vapauttaa.

§ 7. Jos kuitenkin joku oppilas, joka ikänsä puolesta on vähän nuorempi tai vanhempi, mutta jonka oppi käy muiden oppilasten verroille ja osoittaa lukemisen ja opin halua, ilmoitettaisiin kouluun otettavaksi, niin olkoon se johtokunnan vallassa, opettajaa kuulusteltuansa, että senlaisen vastaanottamisen myöntää tahi evätä. Oppilaat vastaanotetaan koetuksen jälkeen, jossa kouluun otettavalta vaaditaan selvää sisälukua. Oppilasten valitsemisessa on tarkastettava ei vähemmän opin määrä kuin heidän lukemisen halua.

Opetuksesta.

§ 8. Koulun ohjesääntöjen 1:ssä §:ssä mainitun tarkoituksen saavuttamiseksi annetaan opetusta seuraavissa oppiaineissa:

a) Uskonnossa: Joku sovelias Piiplian historia, valittujen kappalten selittäminen Pipliasta, sovittamalla lapsielämän oloihin.

b) Äidinkielen opetuksessa: Sisältä lukeminen tarkalla vaarinpitämisellä välimerkeistä ja sanain oikeasta äännöstämisestä ja soinnosta sekä valaisevilla kysymyksillä sisälläpidosta, jotka kysymykset ovat saatavat oppilasten vastattaviksi kokonaisilla lauseilla.

c) Luvunlaskussa: Parhaastaan perustettava päässä suoritettavaksi; ne neljä laskutapaa kokonaisissa, murto- ja laatuluvuissa sekä kolmilaskento, niin kertoin kuin kerrottua ja korkolaskento.

d) Muoto opissa: sekä pinta- ja avaruusmittauksessa.

e) Luonnontieteellisessä havainto-opetuksessa: Tavallimmasti tapahtuvaliset luonnonilmiöt huomautetaan ja selitetään; paikan hyödylliset ja vahingolliset luonnontuotteet näytellään joko luonnollisissa kappaleissa tahi kuvauksissa. Enemmän edistyneitten kanssa luetaan jotakin oppikirjaa luonnontieteessä.

f) Maantieteessä: maailman rakennus, tärkeimmät kohdat kaikkien maiden luonnollisesta ja valtiollisesta maantieteestä. Suomen maantiede täydellisemmästi; sen ohessa myös maanmittausta ja karttapiirustusta.

g) Suomen kansanhistoriassa ja tärkeimmät tapaukset ihmiskunnan historiassa. Tämän ohessa pitää opettajan, esittelemällä elämäkertomuksia ihmiskunnan ja etenkin isänmaan jaloista miehistä ja naisista, koettaa herättää oppilaissa elävän tunnon ylevästä, totisesta ja ihanasta, joka on puhtaan isänmaan rakkauden perustus.

h) Kirjoituksessa: Kaunokirjoitusta sekä kirjoitusta sane-lun jälkeen.

i) Piirustuksessa: Käsivaralla ja viivaimella sekä harjoitusta sirkkelin ja viivaimen ym. käyttöön tehdessä kuvauksia maanviljelyskoneilla, rakennuksilla jne.

k) Keinollisissa käsitöissä.

l) Puutarhanhoidossa.

m) Laulannossa.

n) Voimistelussa.

Oppi- ja lupa-ajasta.

§ 9. Lukukausi jaetaan kahteen lukukauteen syyskuun 1:sestä päivästä joulukuun 20:teen päivään ja kevätlukukausi tammikuun 10:stä päivästä toukokuun 20:teen päivään. Luvun aika on 6 tuntia kunakin päivänä. Mitkä hetket päivästä siksi on käytettävä, määrää johtokunta yksissä tuumin opettajan kanssa ja tulee siinä lukuun otettavaksi myös koulun kaukaisuus oppilasten asunnoista.

Kuritukselta.

§ 10. Järjestyksen ja säädyllisen käytöksen ylläpitämiseksi oppilaissa niin hyvin koulussa kuin sitä ulompana, vaarin otetaan mitä armollisen kansakouluasetuksen 141 §:ssä on sanottu.

§ 11. Koulussa pidetään päiväkirjaa, johon opettaja kirjoittaa oppiaineet sekä muistutukset oppilasten suhteen.

Näiden ohjesääntöjen muutoksesta.

§ 12. Jos muutoksia ja lisäyksiä näihin sääntöihin nähdään tarpeelliseksi, niin kansakoulun johtokunta kuulustelkoon siitä kunnan jäseniä yleisessä kunnankokouksessa ja antakoon siitä tiedot asianomaiselle.»

Lukuvuosi alkoi ohjesäännön 6:n §:n mukaisella sisään-

pääsyutkinnolla, jossa oli saapuvilla johtokunnan jäseniä, lapsia ja lasten vanhempia. Siinä tutkittiin lasten lukemis-, kirjoitus- ja laskutaitoa. Kouluun pyrkivät oppilaat olivat yleensä takapajulla näissä taidoissa. Poikakansakoulun vuosikertomuksen mukaan oli v. 1874 sisäluvun taito 10:llä huono, 12:lla tyydyttävä, uskonopin taitoa 18:lla, laskennon ja kirjoituksen taitoa yhdellä. Sorsakosken vuosikertomus sanoo, ettei kouluun pyrkivillä ollut mitään alkeistietoja. Asia näyttää vähän toisenlaiselta tyttökansakoulun puheenjohtajan Antti Vilpposen silmillä katsottuna. Hänen kirjoittamansa vuosikertomus sisältää lausunnon, että kotim. opetus täytti kansakouluasetuksen edellyttämän alkeisopetuksen tehtävän. Hän sanoo: »Pientenlasten koulua ei ole pidetty syystä, että kotiopetus ja kiertävä sekä kyläkuntain sunnuntaikoulut kunnassa ovat sillä kannalla, jolta voi toivoa sen sijallisen opetuksen.» Toisissa Leppävirran kansakouluissa pidettiin välttämättömänä pitää syksyisin muutamia viikkoja pientenkoulua erikseen kouluansa aloittaville. Pientenlasten koulua pidettiin myöskin siitä syystä, etteivät suuremmat lapset syksyisten kotitöiden takia voineet aikaisin kouluun saapua. Niinpä poikakansakoulun johtokunta kesäkuussa 1873 päätti, että seuraavana syksynä koulun alkaessa syyskuun 1. päivänä kutsutaan vain vasta-alkavia ja muita pieniä lapsia, joita kuukauden ajan harjoitetaan pääasiallisesti tavaamiseen ja sisälukuun. Vauraampien lasten tuli saapua kouluun lokakuun 1. päivänä. Ylempänä kerrotun ohjesäännön yksityiskohtaisuus oli tuona aikana tarpeen siitäkkin syystä, että johtokunnan jäsenet, joita veloitettiin seuraamaan opetusta ja valvomaan opettajan toimintaa, osaisivat kiinnittää oikealla tavalla huomiota koulun toimintaan. Eihän silloin tavallisilla ihmisillä ollut selvää käsitystä siitä, mitä opettajalta ja koululta oli vaadittava. Puheenjohtaja Lindblad näyttää pystyneen syventymään Cygnaeuksen henkeen, ja hän osasi myös vaatia, että opettaja hoiti kunnolla tehtäviään. Joitakin merkkejä siitä on poikakoulun toiminnassa havaittavissa. Opetettavan opetus-

aineksen suhteen aluksi oli paljon kirjavuutta eri kouluissa. Oppimäärät eivät olleet tarkoin määrätyt. Useinkaan ei oltu selvillä siitä, milloin päästötodistus voitiin antaa. Eri kouluissa oli erilaiset vaatimukset. Tämä epäkohta tasoittui suuresti, kun 1870-luvulla useimpiin aineisiin saatiin oppikirjat. Myös seminaarit vaikuttivat selventävästi tähän asiaan. Mallikoulu havainnollisti opettajille sen, mistä olisi muuten ollut vaikea selvittää. Sittenkin havaittiin pian tarpeelliseksi julkaista mallikurssit, jotta välttyttäisiin hapuilemiselta. Kun opetusainesta ei osattu jakaa vuorokursseihin, jouduttiin joka vuosi käymään läpi oppiaineen koko oppimäärä. Tällä tavoin lukeminen muodostui hätäiseksi kerrottamiseksi ja kertailuksi. Kun kullakin osastolla oli omat läksynsä eri kohdilla oppiainetta, muodostuivat tunnit hajanaisiksi, ja oppiaineen kasvattava vaikutus kärsi siitä tavattoman paljon. Siihen aikaan kuitenkin oppilaat joutuivat enemmän kuin nykyisin omin päin ottamaan selvää asioista, kun opettaja ei ehtinyt yksityiskohtaiseen ohjaukseen. Tämä kasvatti heissä itseluottamusta ja rohkeutta. Tuloksiakin siten saavutettiin. Tuon ajan koulu ei ajatellut niin paljon oppilaan jatkuvaa omin päin opiskelua kuin saatutettujen tietojen omaksumista. Lukujärjestys oli seuraavanlainen: Uskontoa luettiin kirkonkylän poikakansakoulussa 6 tuntia viikossa, tyttökansakoulussa 4 tuntia, Sorsakosken kansakoulussa 4 tuntia. Lukemista oli kaikissa kolmessa kansakoulussa 4 tuntia, maantietoa 2, laskentoa 3, piirustusta ja voimistelua 1, kirjoitusta ja kaunokirjoitusta poikakoulussa ja Sorsakosken kansakoulussa 3, tyttökansakoulussa 4, historiaa poikakoulussa 1, tyttökoulussa ja Sorsakosken kansakoulussa 2, mittausoppia poikakoulussa ja Sorsakosken koulussa 1, luonnontietoa kirkonkylän kansakouluissa 1, Sorsakoskella 2, laulua edellisissä 2 ja jälkimmäisissä 3, käsitöitä samoissa 4 ja 3 tuntia viikossa. Oppilasten keski-ikä oli 10 vuotta, nuorin 7-vuotias ja vanhin 14-vuotias kaikissa kouluissa. Oppilasmäärät 1870-luvulla Leppävirran kansakouluissa olivat seuraavat:

Koulu	1873—74	1874—75	1875—76	1876—77	1877—78
Poikakoulu	35	34	30	34	33
Tyttökoulu	suljettu	32	33	23	28
Sorsakosk. koulu	45	40	28	44	37

Koulumatkoista mainittakoon, että yli 10 virstaa oli lukuvuonna 1874-75 poikakansakoulussa 12 oppilaalle ja tyttökansakoulussa 9 oppilaalla. Näiden täytyi olla majoitettuna koulun läheisyyteen. Tietysti oli muitakin, jotka eivät voineet kotoa käsin koulua käydä. Tässä tapauksessa koulunkäynti muuttui aivan toisenlaiseksi kuin nykyisin.

Tällä tavoin hahmottuu meille kuva Leppävirran vanhoista kansakouluista. Ennen kuin päätän tämän kuvauksen, esitän aikalaisten arvosteluja ja kuvauksia, jotka täydentävät huomattavalla tavalla edellä esitettyä ja antavat verraten luotettavan kuvan sen ajan Leppävirran kouluista.

MITEN KANSAKOULUA 1870-LUVULLA ARVOSTELTIIN.

Ensimmäiset kansakoulut olivat suuren huomion esineinä sekä ylempien että alempien kansankerrosten keskuudessa. Hallitusmiehet, sellaiset kuin piispat, kirkkoherrat, ylitarkastaja, maaherrat ym., kävivät usein kouluja tarkastamassa ja antoivat kehoittavia, hyvää tarkoittavia lausuntojaan kansakouluista. Koulujen kevättutkinnoissa oli paljon väkeä, sekä herroja että talonpoikia. Kaikki tahtoivat uteliaina nähdä, mitä tämä uusi puuha saa aikaan. Tällainen oli asiain tila vielä opettaja Gustava Kansasen alkuvuosina 1870-luvun lopulla, kuten hän itse eläessään tämän kirjoittajalle kertoi.

Ylitarkastaja Uno Cygnaeuksen käynnistä Leppävirralla opettajan rouva Pääkkönen kertoi, että se käynti tapahtui

luultavasti v. 1873. Cygnaeus tuli ensin pappilaan kello 2 päivällä. Koulupäivän piti jo päättyä, mutta kun saatiin tietää ylitarkastajan tulo, annettiin oppilaille tunti ruokalomaa. Kello kolme Cygnaeus saapui koululle pappien, pappilan naisten ym. herrasväen kanssa. Koulua pidettiin kolme tuntia. Lapset olivat innokkaita. Lopuksi Cygnaeus lausui tyytyväisyytensä ja huomautti epäkohdista. Tämän jälkeen herrasväki oli opettajan vieraina.

Tarkastaja Nils Grotenfeltin kouluhallitukselle antama ruotsinkielinen lausunto vuodelta 1874 näyttää meille elävästi, millaisen kuvan virallinen tarkastus oli muodostanut Leppävirran kouluoloista. Cygnaeuksen kertomusta hänen edellisenä vuonna suorittamastaan tarkastuksesta en tavannut kouluhallituksen arkistossa. Nuori tarkastaja kuvailee oloja seuraavaan tapaan:

»Leppävirran pitäjän koulut.

Tuskaisin mielin käyn puhumaan siitä tarkastuksesta, jonka suoritin näissä kouluissa. Kunnalla on kaksi koulua, ja molemmilla on oma johtokuntansa. Jo tämä ei ole hyväksi, kun lisäksi tämän voidaan katsoa johtuvan kateudesta ja karsamielisyydestä herrasluokkaa ja sen edesottamuksia vastaan sekä näiden esiintymisestä tässä kunnassa suuremmassa määrin kuin muualla. Molemmat johtokunnat näyttävät minusta heikosti täyttäneen niille kuuluvat velvollisuudet, mutta tämä näyttää suurelta osalta johtuvan siitä vastarinnasta, jota kunnan suurtalonpojat ovat osoittaneet kansakoulua kohtaan, joka aluksi perustettiin muutamien yksityisten toimesta, ja on se saanut aluksi puhua itse puolestansa kunnan puutteellisesti kannattaessa sitä. Koulutalo ja opettajan huoneet rakennettiin, mutta kuinka se tapahtui, osoittaa se kunto, missä huoneistot käydessäni tapasin. Lämpömäärän ollessa ulkona +5 C, luokahuoneessa oli käydessäni niin kylmä, että minä muutaman minuutin siellä olon jälkeen olin pakotettu ottamaan ylleni turkin ja päällyskengät. Opettaja niin ikään varustettuna oli jo vuosi taka-

perin sairastunut niin kovasti reumatismiin, että hän ainoastaan suurin vaikeuksin voi liikuttaa käsiään ja jalkojaan ja oli tällä lukukaudella useita viikkoja ollut sairastuvuoteesta käsin pakoitettu johtamaan opetusta. Niin hyvin kouluhuoneesta kuin opettajan huoneista puuttuivat rossipohjat! Opettaja oli kuitenkin tänä syksynä omalla kustannuksellaan nähnyt välttämättömäksi suorittaa niihin peruskorjauksen. Sellaisessa oli nyt 36 oppilasta — Leppävirran rahvas ei vastarinnassaan koulua kohtaan ole halukas lähettämään lapsiansa siihen — niinkuin edellinen talvi osoitti! Oikein leikkaa sydäntä nähdä lasten avojaloin, mikä kirjaimellisesti oli tilanne tarkastukseni aikana, tuntimäärin istuvan huoneessa, jossa toisten on mahdoton olla muutamaa minuuttia pukeutumatta talvivaatteisiin. Eikö lasten terveys siitä tuleviksi ajoiksi murru? Mitä on edelleen sanottava siitä kunnasta, joka koulujensa ylläpitämiseen nauttii valtionapua ja näin vaillinaisesti täyttää velvollisuutensa yleensä, omaa tulevaisuuttaan, kasvavaa nuorisoa kohtaan. Opettaja Pääkkönen, Jyväskylän seminaarista valmistunut, oli tosiaankin valitettavassa kunnossa. Kuitenkin hän piti näytetunteja sisällyksessä ja laskennossa, mutta minä en halua lausua niistä edes lievintä arvostelua käymättä tekemään vääryyttä, koska kunto, jossa tapasin koulun, aiheutui todennäköisesti hänen vaikeista vaivoistaan ja suuresta sairaalloisuudestaan. Tyttökoulu oli sijoitettu tarkoituksenmukaiseen, vasta tänä syksynä rakennettuun huoneistoon, joka varmaankin kaikkien uusien rakennusten tapaan ensi vuotenaan painuu. Se oli vähemmän kylmä kuin poikakoulu, mutta oli kuitenkin rakennettu saman kummallisen arkkitehtuurin mukaan kuin poikakoulukin. Samoin kuin poikakoulun huoneista, täytyy mainita sen olevan tilavuuden, suuruuden ja muun puolesta tarkoituksenmukainen, jos toimenpiteet kylmyyden estämiseksi kunnollisesti tulevat suoritetuiksi. Opettajana toimi opettajatar Hilma Zinck koetteelle otettuna täksi vuodeksi. Että niin nuori opettaja, joka luultavasti otti ensi askeleitaan tällaisessa tehtävässä, kaipasi tottumusta, oli luonnollista,

mutta minun täytyy sen lisäksi esittää, että opettajatar Zinckiltä sitä paitsi puuttui opetusmetoodin tuntemusta, jonka myöhempi aika yleensä tuo, ja minusta näyttää olevan pakko antaa vähemmän tyydyttävä arvostelu tästä koulusta yläkansakoululle asettamiini vaatimuksiin katsoen. Tällä kaikella en ole tahtonut kuitenkaan sanoa, ettei opettajatar Zinckistä opiskelun ja ahkeruuden avulla voisi muodostua hyvin käyttökelpoista opettajaa, sillä taipumuksia ei näyttänyt puuttuvan. Sitä paitsi hän näytti minusta vielä tarvitsevan suomenkielen oppimista.

Poikakoulussa oli päiväkirja täydellisesti laiminlyöty, mutta tämä johtui luonnollisesti siitä, että opettaja sairautensa vuoksi oli pitkiä aikoja estetty opetustyöstä ja ettei hän voinut liikuttaa kynää hänen käsiään vaivaavan reumatismin tähden. Tyttökoulussa ei ollut sellaista, syystä, kuten opettaja sanoi, ettei johtokunta ollut huolehtinut sellaisen ostamisesta. Näiden yleisten epäkohtien lisäksi tässä erikoisen onnettomassa tilanteessa olevien koulujen suhteen tulkoon vielä mainituksi, että tyttökoulun lapsille ei ollut ostettu muutamia oppikirjoja, koska johtokunta oli katsonut opetuksen voivan tapahtua ilman, että oppilaita rasitetaan tällaisilla pikku menoilla. Edelleen täytyy minun mainita, että kun minä täällä niinkuin kaikissa suorittamissani tarkastuksissa kysyin opettajalta ja opettajattarelta, oliko heille suoritettu heille tulevaa palkkaa, niin opettajalla ei ollut siihen mitään valittamista, mutta opettajatar sanoi kantaneensa ainoastaan 60 markkaa, vaikka koko valtioapu oli hänelle luvattu ja yksi neljännes siitä oli jo mennyt joulukuun ensimmäisenä päivänä. Näistä muistutuksista olen minä virkakirjeessä johtokunnille ilmoittanut ja pyytänyt selitystä niistä, minkä lisäksi minä olen katsonut olevani velvollinen kieltämään opetuksen sellaisessa huoneistossa kuin poikakoululla on, ellei sitä tätä ennen kumminkin pääkohdiltaan korjata. Tästä toimenpiteestä olen minä antanut valitusosoituksen kouluhallitukselle valittamista varten.»

Yhtä synkän kuvan kuin tämä tarkastaja Grotenfeltin

lausunto, antaa poikakansakoulun johtokunnan puheenjohtajan J. A. Lindbladin lausunto varsinaisen rahvaan suhteesta kansakouluun. Kun tämä lausunto on julkaistu allekirjoittaneen kirjoittamassa »Sorsakosken kansakoulun 75-vuotishistoriassa» sivulla 19—20, en katso sitä tarpeelliseksi tässä toistaa. Sen sijaan tyttökansakoulun johtokunnan puheenjohtajan Antti Vilpposen lausunto v. 1870-luvulta tulokoon tähän vielä merkityksi. Hän sanoo:

»Kansan mielipiteet koulun suhteen ovat useampaa laatua. Muutamat katsovat sen tarpeettomaksi, koska ilman niitä ennenkin on aikaan tultu. He opin merkitystä eivät laisinkaan ymmärrä. Toiset säälittelevät aikaa ja niitä varoja, mitkä lasten parempi vaatteus koulussa ja evään eri paikkaan laittaminen tuottaa. Jotkut luulevat paremmin lastensa tarvitsevan tottua kotona askaroimiseen kuin siihen, mitä koulussa opetetaan.»

Vastustus koulua kohtaan oli suuri, mutta oltiinhan täällä tienraivaajia ja suunnan osoittajia muille. Lukuvuonna 1873—74 Kuopion läänin 19 kansakoulusta tuli Leppävirran osalle, kun Varkauskin luetaan Leppävirtaan kuuluvaksi, 4 ylempää ja yksi alempi kansakoulu. Kuopion läänin 21 seurakuntaa oli silloin vielä ilman kansakoulua. Sama tilastollinen katsaus Suomen kansakoululaitoksesta, josta nämä tiedot on otettu, kertoo vuodelta 1876—77: »Niinkuin edellä oleva osoitus seurakuntain kansakouluista näyttää, oli lukuvuonna 1876—77 309 koulua, joilla oli valtioapu, ja 10 yksityistä eli yhteensä 319 koulua jaettuna 194 seurakunnalle siten, että Orimattilan pitäjässä oli kuusi, Joroisten ja Leppävirran pitäjässä kumpaisessakin viisi.» Koulujen lukumäärän puolesta Leppävirta oli läänissään ensimmäisellä sijalla ja koko maan seurakunnista Joroisten kanssa toisella sijalla. Vaikka nämä Leppävirran koulut olivat syntyneet aluksi sivistyneistön aloitteesta, liittyi heihin kohta huomattava joukko varsinaisia rahvaan miehiä, jotka voimakkaasti tukivat koulupyrkimyksiä sekä periaatteessa että tekemällä henkilökohtaisia uhrauksia koulun hyväksi. Työtä tehtiin ja

uskottiin tulevaisuuteen, kuten eräässä vuosikertomuksessa sanotaan:

»Parempain aikain toivossa ja ahkeralla työllä on siis koulun edelleen astuminen hankalata uraansa, ja johtokunta toivoo, että se jo läheisessä tulevaisuudessa olisi tilaisuudessa antamaan ilahuttavampia vuosikertomuksia.»